

Marija, Cvetek (ur.): *Hude so res vojské ...: Bohinjske pripovedi o 1. svetovni vojni.*

Celjska Mohorjeva družba, Celje 2014, 119 str.

Hude so res vojské... je najnovejša zbirka ljudske pripovedne tvornosti, ki jo je Marija Cvetek raziskovala in zbrala pri svojih bohinjskih rojakih ter izdala v knjižni obliki. Lani, ob stoletnici prve svetovne vojne, je zbirka, ki jo je s svojimi vinjetami opremila avtoričina sestra Slavica Cvetek, izšla pri Celjski Mohorjevi družbi. V svoji prvi zbirki *Naš voča so včas zapodval* je Marija Cvetek predstavila pravljični, bajneslovni in mitološki svet bohinjskega slovstvenega izročila ter ga obogatila tudi z žanrskimi motivi iz vsakdanjega življenja. Strokovno in med bralci odmevna zbirka je v prevodu v nemški in angleški jezik doživela svojo drugo izdajo. S svojo najnovejšo knjigo pa nas avtorica zvabi k izviru slikovite in globoko doživete pripovedi, ki raste iz doživetij grozot prve svetovne vojne, kakor so se vtisnili v tedaj otroške duše pripovedovalcev, ki jih je avtorica desetletja zvaljala k oživljanju spominov in te zavzeto in verno zapisovala. Izredni dogodki v zaledju krvave soške fronte – spremembe v načinu življenja na vasi in v bohinjskih domovih, ki so ostali brez očetov in sinov in postali bivališča tujih vojakov, negotovost, pomanjkanje in drugi dogodki vojne – so globoko zarezali svoje temne brazde tudi v življenje bohinjskega človeka. Zbirka *Hude so res vojské* je pisan večplastni mozaik časa, uokvirjen v širša, predvsem pa v bolj lokalno zaznamovana zgodovinska dejstva, prežeta z osebnimi zgodbami Bohinjcev, spomini iz otroštva pripovedovalcev, ki prispevajo k živi sliki življenja ljudi v zaledju bližnjih bojišč v Posočju in tudi bojišč tam daleč v Karpatih z Bukovino pa na ruski fronti in na Tirolskem, kjer so se vojskovali in umirali številni Slovenci, med njimi tudi bohinjski možje in fantje; imena nekaterih so sporočena tudi v teh pripovedih.

»Ta prve vojske se dobro spomnim, kakor bi bilo danes! Spomnim se tudi [...] kako je pred cerkvijo Bajtnjekov Martin klical: Splošna mobilizacija [...]. Vse ženske so vekale.« »Polna cesta vojakov

[...].« Sestradani vojaki, razmeščeni po bohinjskih hišah in hlevih – »polno jih je bilo«. Begunci s Primorske, ki so se sem zatekli pred razdejanjem v Posočju in se preživljali z delom na bohinjskih kmetijah. Vojaška bolnica v Zoisovi graščini v Bohinjski Bistrici, kamor so vozili vojake s soške fronte. Ozkotirna železnica iz Bistrice do Ukanca za potrebe vojske; to so izseki zgodovinskih dejstev iz pripovedi. Iz njih izvemo tudi številne etnološke nadrobnosti iz vsakdanjega življenja domačinov. Velike družine, medsebojni odnosi, ljudska znanja in gospodarjenje, divji lovci, gostilničarji, opisi noše tedanjega časa.

»Še dobro, da so bili ata prpravni [...]. Zidati so znali, štancar so bili, cimprman, tišlarjenja so se lotili. Cokle so sami naredili pa čevlje popravili. Za vse so bili.« V spomnih oživijo imena znanih osebnosti iz tedanjega Bohinja. Slikar Ster v vili ob jezeru; lobanjo so opazili otroci v prostoru, kjer je slikal. Znani bohinjski lovec in gorski vodnik Šmonc iz Stare Fužine. Htorov Bavant – Valentin Hodnik, slikar bohinjskih gora; po vojni je napravil in tudi postavil vse križe na vojaškem *britofu* v Ukancu.

Ob bogastvu dokumentarne vsebine je posebna odlika te zbirke živa pripoved s preprosto, a razgibano in slikovito ljudsko dikcijo, ki ji daje pravi sok še zapis v narečni obliki. Avtorici je uspelo tudi v tem delu oživiti ljudsko pripoved v vsej njeni polnosti. To je mogla udejanjiti, ker je tudi sama kot domačinka zavestno del tega pripovednega sveta, z njim diha in ga oživlja. To je dokazala tudi s svojim prispevkom *Naš knof* so se svetili, ki je sestavni del zbirke *Hude so res vojske*.

V posebnem poglavju knjige nam avtorica predstavi še izvirni dokument vojne, ki se je ohranil v pisni obliki. »Lastnoročno ti danes tukaj odgovorim« je naslovljena zadnje poglavje knjige s predstavitev večje zbirke ohranjenih pisem, s katerimi sta sinova iz skromne Obistove kmetije, ki še vedno samuje ob cerkvici sv. Duha ob

Bohinjskem jezeru, premagovala daljave, doživetja vojne doma in na fronti in utrjevala medsebojne tople družinske vezi. Ohranjenih je 76 pisem, dopisnic in kart, ki jih je Jakob Cvetek iz svojih vojnih postojank poslal svojemu bratu Janezu na Obistov dom ob Bohinjskem jezeru, ki je že spadal v vojno območje. Ohranjenih je tudi 35 pisem, ki jih je brat Janez od doma pisal Jakobu v vojsko. Ljubljana, Ptuj, goriška in tirolska fronta, Judenburg, slovenjgraška bolnišnica, kjer so Jakobu zdravili noge, ozeble na goriški fronti, Felixdorf v Spodnji Avstriji, Marija Rast (Ruše) so kraji, od koder je Jakob svojim domačim pošiljal pisma. Osebna zgodba vojaka je vraščena v svet prve svetovne vojne, v svet stisk, v njegov Bohinj, s katerim je živel – tudi iz daljave. Pisma so polna drobnih človeških vsebin, dogodkov, ki sta si jih sredi vojne vihre sporočala brata. Sredi julija 1915 Janez od doma piše bratu vojaku: »Pri nas je še vse po navadi. Zdravi smo še, hvala bogu. Sedaj plevemo krompir [...]. Jest pasem. Pisana je strila junčka v petek po binškoštih [...]. Večkrat pridejo Tolminci v Bohinj nakupit sol, kavo, tobak, riž [...]. Pripovedujejo, da so tam hudi boji od Svete Lucije do Kobarida. Topništvo neprestano strelja [...] na delopust sv. Rešnjega telesa se je slišalo cel dan hudo streljanje čez Komno čez, bili so tam hudi boji pri Kobaridu [...]. Hotel pri sv. Duhu so zaprli v soboto po binškoštih [...]. Suheljnov Martin je odlikovan s svetinjo, dobival bo do smrti 15 kron na mesec [...].« V nadaljevanju piše še, kaj vse so mu domači poslali v paketu, in ga bodri: »Priporočaj se Bogu, Mariji, svojemu patronu in angelu varhu, mi bomo pa doma molili zate, da se srečno vrneš domu.« Ob izvirnih pričevanjih pisem je avtorica poskrbela tudi za nadrobno predstavitev Obistove družine, njene usode in njenega mesta v bohinjskem okolju. Na svoj način je zgovoren tudi odnos domačih do družinskega izročila, saj so Obistovi pisma skrbno hranili sto let.